

selvästi rajattuja puheenvuoron muodon piirteitä Halonen käsittelee samalla myös sosiaalisten suhteiden ydinkysymyksiä: sosiaalisen identiteetin ja diskurssi-identiteetin välisiä suhteita erityisesti tiedollisen asymmetrian hallinnan kannalta. Artikkelin avautuu siis sekä kielitieteen että sosiologian näkökulmasta.

Myös MILLA KAJANNE käyttää aineistonaan yksittäistä keskustelua, tässä tapauksessa naispuolisten ystäväysten puhelinkeskustelua; hänenkin artikkelinsa avautuu sekä kielentutkimuksen että sosiologian suunnasta. Kajanteen kontribuutio keskustelun keinojen analyysiin on eräiden sellaisten keinojen esittely, joilla kertoja voi erottaa kertomuksen näyttämöllä tapahtuvat asiat itse kertomishetken tilanteesta. Tällaisina »liittiminä» hän erittelee muun muassa kirjakielen käyttämistä, äänen muuttamista, johtolauseita ja listojen esittämistä. Sosiologisen tarkastelukulman motivoimaa Kajanteen artikkelissa on vallan pohdinta: esimerkiksi miten kertomuksessa voidaan kumota ulkoisen maailman valtasuhteita.

Kirjan päättää SALLA KURHILAN artikkeli, jossa eritellään erimielisyyden ilmauksia ja niiden vastaanottoa yliopiston opettajan ja ulkomaalaisen opiskelijan välisissä keskusteluissa. Näkökulmaa tarkastelulle antaa tässä artikkelissa (kuten Tainionkin työssä) keskusteluanalyysissa paljon käytetty *preferenssin* käsite; toisaalta Kurhila

sitoo analyysiaan auktoriteetin, normin ja identiteetin käsitteisiin. Aineistonsa puolesta tämäkin on lähinnä tapaustutkimus, sillä aineistona on yhden opettajan kahden opiskelijan kanssa käymät keskustelut.

Kokoelmassa esitetyt analyysit ovat kautta linjan korkeatasoisia. Hieman vaikeuksia kirjoittajille näyttää kuitenkin tuotaneen tiettyjen sosiaalisen elämän kategorioiden — esimerkiksi valta ja normi — sitominen yhteen keskustelun yksityiskohdista koskevien havaintojen kanssa. Tulkinnat eivät aina ole varmalla pohjalla. Mutta kirjoittajat eivät ole vaikeuksineen yksin, painivathan monet kieli- ja sosiaalitieteilijät samojen kysymysten kanssa. Toisaalta eräät muut sosiaalisen elämän kategoriat, kuten yhteinen tieto ja yhteisyys, ovat jo nyt antautuneet keskusteluanalyysille tarkastelulle.

Suomalaisen keskustelun keinoja II antaa kuvan harvinaisen elinvoimaisesta, yhtenäisestä tutkimusohjelmasta, joka tuottaa korkealaatuisia opinnäytteitä. Jälkikasvun toinen polvi on nyt sivuuttanut graduvaiheen. On aihetta olettaa, että tulevien vuosien kuluessa saamme kuulla lisää näistä tutkijoista. ■

ANSSI PERÄKYLÄ

*Sosiologian laitos, PL 18 (Unioninkatu 35),
00014 Helsingin yliopisto*

Sähköposti: *Anssi.Peräkylä@Helsinki.Fi*

TERAPIAVUOROVAIKUTUSTA

Anssi Peräkylä *AIDS counselling. Institutional interaction and clinical practice. Studies in interactional sociolinguistics 11.* Cambridge University Press, Cambridge 1995. 364 s. ISBN 0-521-45463-8.

A nssi Peräkylän väitöskirja »AIDS counselling» on ensimmäinen suomalainen laaja institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimus. Tutkimuksen metodina on etnometodologinen keskusteluanalyysi,

jota Peräkylä onnistuneesti soveltaa uuteen tutkimuskohteeseen, teoriapohjaiseen terapiavuorovaikutukseen. Tutkimus käsittelee vuorovaikutuksen rakentumista AIDS-neuvonnoissa.

▷

AIDS-NEUVONTA JA PERHESYSTEEMITEORIA

Peräkylän tutkimuksen aineistona on 32 HIV-positiivisten asiakkaiden neuvontaa Lontoon Royal Free -sairaalan hemofilia-keskuksessa. Keskuksen työntekijöistä suuri osa on saanut koulutuksen Milanon koulukunnan perhesysteemiteoriaan (PST), ja teorian ideoita käytetään keskuksessa annettavan AIDS-neuvonnan perustana. Perhesysteemiterapiassa perheen sisäiset ongelmat nähdään perheen tiedostamattomina peleinä. Jonkun tai joidenkin perheenjäsenten oireet ovat keinoja selviytyä jostakin, minkä perhe muuten kokee uhkaavana: oireet ovat siis osa perheen omaa järjestystä, perhesysteemiä. PST:lle pohjautuva terapia pyrkii tekemään perheet tietoisiksi peleistään ja niistä funktioista, joita perheenjäsenten oireet ja ongelmat palvelevat.

PST-terapiassa käyvät perheet, eivät ongelmaiset yksin, ja terapeutit työskentelevät ryhmänä. Terapiatekniikoita ovat sirkulaarihaastattelut, simultaani havainnointi ja kokoavat väliintulot. Sirkulaarihaastattelu tarkoittaa sitä, että yhdeltä perheenjäseneltä pyydetään kommenttia kahden muun läsnäolevan perheenjäsenen keskinäisestä suhteesta tai kokemuksista. Tarkoituksena on saada perhe puhumaan ja havaitsemaan, kuinka yhden ongelma on tavalla tai toisella koko perheen ongelma. Simultaani havainnointi toimii siten, että kun yksi tai kaksi terapeuttia keskustelee perheen kanssa, loput terapeuttiryhmän jäsenet tarkkailevat tilannetta peili-ikkunan takaa, josta heillä on keskusteluyhteys varsinaisiin terapeutteihin: he voivat esittää kysymyksiä tai kommentteja. Kokoavat väliintulot tapahtuvat terapiaistunnon loppuksi, pienen tauon jälkeen. Niissä paikalla ollut terapeutti kokoaa keskustelun tulokset ja koko terapiaryhmä antaa perheelle joko jonkin ongelmaa koskevan positiivisen viestin tai

rituaalisen tehtävän.

PST on alun perin syntynyt psyykeltään vakavasti häiriintyneiden potilaiden terapiaksi, ja sitä on jouduttu muokkaamaan AIDS-neuvonnan tarpeisiin. Tärkein PST:n anti on sen ongelmanratkaisumalli: jokainen ongelma nähdään »monena» — se vaihtelee aina sen mukaan, kenestä asiakkaan läheisestä on kysymys. Kolmesta terapiatekniikasta Peräkylä tutkii sirkulaarihaastattelua ja simultaania havainnointia. Koska klinikalla ei ole kahta huonetta yhdistävää peili-ikkunaa, havainnointi on »avointa»: neuvojen ryhmästä on yksi havainnoija mukana varsinaisessa istunnossa. Tämänäyttävyyteen tilanteeseen osallistujille on kehittynyt erityinen kysymiskäytäntö, jota Peräkylä tarkastelee yksityiskohtaisesti. Kokoavia väliintuloja varsinaisina istunnonloppuisina toimintoina Peräkylä ei tutki.

VUOROTTELUJÄSENNYS

Kirja jakautuu kahdeksaan lukuun. Luvut on jaettu toisaalta neuvonpidon keskustelullisten rakenteiden — kuten vuorottelujäsenyksen ja kysymyssekvenssien — mukaan, toisaalta jako perustuu neuvonpidon »sisällöllisiin» seikkoihin, kuten vaikeiden asioiden käsittelyyn ja asiakkaaseen omien kokemustensa omistajana. Koko tutkimuksen kohteena, ikään kuin kaikkien lukujen yläkäsitteenä, on kysyminen vuorovaikutuskeinona AIDS-neuvonnoissa. Keskustelun perusjäsenyksistä vuorottelujäsenyys kulkee mukana koko ajan; se on se rakenne, jossa muu toiminta näkyy. Kirjan lukujen jaottelu heijastaa hyvin tutkimuksen kohdetta ja tavoitteita. Tutkimuksessa limittyvät neuvonnan institutionaaliset tehtävät ja keskustelulliset keinot niiden toteuttamiseen.

AIDS-neuvontojen vuorottelu on epäsymmetristä: neuvoja esittää kysymyksiä ja jakaa tietoa ja neuvoja, asiakas puolestaan

tähän orientoituen vastaa kysymyksiin ja kuuntelee neuvoja; vuorovaikutus etenee neuvojan ehdoilla. Peräkylä kysyy, miksi vuorottelu kuitenkin on yhdenmukaisen epäsymmetristä, vaikka kysymys on epämuodollisesta institutionaalisesta tilanteesta, jossa vuorottelujärjestystä ei ole normin määrätty. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että asiakas on auttamistekniikoiden, PS-teorian, suhteen maallikko, neuvoja taas ammattilainen. Tämän perusristiriidan vuoksi Peräkylä nimittääkin AIDS-neuvonnan vuorottelujäsenystä kvasikeskustelluliseksi.

SIRKULAARIHAASTATTELU

Luvussa asiakkaasta kokemuksensa omistajana Peräkylä keskittyy PST:n tekniikoista sirkulaarihaastatteluun. Sirkulaarihaastattelussa neuvoja esittää yhdelle perheenjäsenelle kysymyksiä toisen kokemuksesta. Puheenalaisella henkilöllä on tällöin erityinen status omat kokemuksensa omistavana vastaanottajana. Tämä asema vaikuttaa myös vuorottelujäsenyykseen siten, että omistajalla on etuoikeus vastauksen jälkeiseen vuoroon.

Sirkulaarihaastattelun vuorottelu (jossa kohta 3 on mahdollinen, ei välttämätön):

1. Neuvoja pyytää perheenjäseneltä kuvauksen asiakkaan kokemuksesta.
2. Perheenjäsen tuottaa kuvauksen.
- (3. Neuvoja pyytää asiakkaalta reaktiota kuvaukseen, jonka perheenjäsen tuotti.)
4. Asiakas tuottaa reaktion.

Asiakkaan ja perheenjäsenten roolit sekvenssissä ovat erilaiset: asiakas on kokemuksen omistaja ja asiantuntija, jolla on etuoikeus kommentoida hänen kokemuksestaan esitettyjä kuvauksia, perheenjäsen taas voi tuottaa kuvauksen toisen kokemuksesta vain neuvojan pyytämänä. Kuvaus voidaan esittää tuottajan omana kokemuksesta (»minä luulen, että...»), kuvauksessa

voidaan tuottaa merkki kuvauksen episteesemisestä asemasta (»hän on ehkä...») tai voidaan siirtää diskurssin fokusta (»hän tuntuu olevan...», »hän sanoo, että hän tuntee...»). Kuvausta ei kuitenkaan tuoteta tietona. Myös katseet osoittavat omistajan oikeutta: kuvauksen tuottaja katsoo ensin kokemuksen omistajaan, vasta sitten kysyjään.

Sirkulaarihaastattelun kysymykset luovat asiakkaalle kaksoisodotuksen: sekä neuvoja että perheenjäsen odottavat tältä reaktiota. Perhesysteemiteoriassa sirkulaarihaastattelun tavoitteena on osoittaa, kuinka yksilön ongelmat näkyvät hänen sosiaalisissa suhteissaan. Peräkylän tutkimus osoittaa kuitenkin sirkulaarihaastattelun olevan myös tehokas vuorovaikutuksellinen strategia, jolla pääasiakas saadaan puhumaan.

SIMULTAANIN HAVAINNOINNIN KYSYMYSTEKNIikka

Sirkulaarihaastattelun tavoin myös havainnoivan neuvojan kysymykset luovat asiakkaan vastaukselle kaksoisodotuksen. PST:n käytäntöjä noudatellen havainnoivan neuvojan kysyminen jäsentyy erityisellä tavalla: hänen kysymyksensä käsittelevät asiakasta, mutta ne osoitetaan pääneuvojalle. Havainnoija, joka on samassa huoneessa kuin pääneuvoja ja asiakkaat, toimii periaatteessa aivan samoin kuin yleensä peiliikkunan takana työskentelevä terapeuttiryhmä: hän voi esittää asiakkaalle väitteitä tai pääneuvojalle omia näkemyksiään asiakkaan ongelmista tai ehdottaa kysymyksiä. Kahdessa luvussa Peräkylä analysoi, millainen avoimen havainnoinnin kysymystekniikka on ja millaisia vuorovaikutuksellisia tehtäviä tällä tekniikalla on.

Olennaista on kysymysten muotoilu ja vastaajan osallistuminen. Havainnoija esimerkiksi puhuu asiakkaasta kolmannessa

persoonassa ja suuntautuu asennollaan pääneuvojaan koko kysymyksen ajan; vasta kun pääneuvoja jo kysyy uudelleen muotoiltua kysymystä asiakkaalta, myös havainnoija suuntautuu kohti asiakasta. Pääneuvojan tehtävä on uudistaa ja uudelleensuunnata kysymys suoraan asiakkaalle. Pääneuvoja toimii eleiltään ja asennoiltaan symmetrisesti havainnoijan kanssa: hän suuntautuu havainnoivaan neuvojaan tämän esittäessä asiakasta käsittelevän kysymyksen ja suuntautuu sitten asiakkaaseen esittäessään kysymyksen nyt tälle. Uudelleensuunnatut kysymykset korreloivat alkupe-
räisten henkilö- ja aikareferenttien kanssa, mutta eivät ole kysymyksen täydellisiä toisintoja tai kopioita.

Simultaanin havainnoinnin kysymystekniikkaan orientoituvat kaikki osallistujat yhdessä. Poikkeamat toimintatavasta vaativat selityksen. Mikäli pääneuvoja viivyttaa havainnoijan kysymystä, muuttaa sen sisältöä tai hylkää sen, hän eksplikoii syynsä esimerkiksi mainitsemalla, että hän on juuri itse tulossa tuohon kysymykseen. Jos taas pääneuvoja ilman selitystä jättää havainnoijan kysymykset huomiotta, sekä havainnoija että asiakas kuitenkin orientoituvat kysymystekniikan perusjärjestykseen: havainnoija kehottaa pääneuvojaa esittämään kysymyksen asiakkaalle, eikä asiakas vastaa ennen kuin pääneuvoja on kysymyksen välittänyt.

Mitä vuorovaikutuksellisia tehtäviä tällä kysymystekniikalla sitten on? Ensinnäkin sillä voidaan välittää perhesysteemiteorian ideoita. Havainnoivan neuvojan kysymykset ovat väliintuloja, joilla voidaan topikaalistaa asiakkaan puheesta jotakin sellaista, johon pääneuvoja ei ole tarttunut; ne voivat toimia tulkintana asiakkaan puheesta tai ne voivat avata vaihtoehdoisen »reitin» puhees-

sa siihen suuntaan, johon pääneuvoja on onnistumatta pyrkinyt. Nämä kaikki ovat tiedostettuja tavoitteita, joita varten simultaani havainnointi on kehitetty ja joihin sen kysymistekniikalla myös päästään. Kuitenkin tekniikka voi Peräkylän sanoin myös »elää omaa elämäänsä». Simultaanin havainnoinnin kysymistekniikka osoittautui sirkulaarihaastattelun tavoin tehokkaaksi vuorovaikutukselliseksi strategiaksi, jolla asiakas saadaan puhumaan vaikeistakin asioista. Asiakkaan vastausta odottaa kaksi kysyjää, joista kumpikaan ei kuitenkaan ole kokonaan eikä yksin vastuussa kysymyksen esittämisestä: havainnoija ei osoita kysymystä suoraan asiakkaalle ja pääneuvoja taas sitoutuu havainnoijan kysymykseen. Tällainen hienovarainen kuvio mahdollistaa asiakkaalle vaikeiden tai pelottavien asioiden käsittelyn. Tulevaisuuden pelottavat näkymät, kuolema tai AIDSiin sairastuminen, ja niiden käsittely ovat neuvontojen ja neuvojen haaste. Tätä haastetta Peräkylä tarkastelee kahdessa viimeisessä luvussa vuoronsuunnittelun ja sekvenssijäsennyksen kannalta.

HYPOTEETTISET KYSYMYKSET

Pelkojen käsittelyä varten luodaan kuvitteellinen tulevaisuuden maailma, johon tapahtumat sijoitetaan. Peräkylän analyysi kohdistuu niihin sekventiaaliin toimintoihin, joilla arkoja aiheita sairautta ja kuolemaa päästään käsittelemään. Keinona on neljä erilaista kysymystyyppiä. Ne muodostavat yhdessä tehokkaan asteittaisen strategian, joka etenee vähemmän painostavista¹ keinoista painostavampiin, jotka lähes pakottavat asiakkaan puhumaan tulevaisuudesta. Kyse on kuitenkin ennen kaikkea siitä, että kysymystyyppit luovat seuraaval-

¹ Tässä Peräkylä tarkoittaa painostavalla vuorovaikutuksellista painostavuutta, sitä, kuinka voimakas odotus on vastaanottajan reaktiolle tai millaista reaktiota preferoidaan.

le kysymykselle keskusteluun sopivan paikan. Ne eivät kaikki esiinny jokaisessa jaksossa. Sopiva paikka seuraavalle kysymykselle voi syntyä myös muin keinoin, tai voi käydä niin, että johonkin kysymykseen ei tule »oikeaa» reaktiota, siitä ei voida edetä seuraavaan, vaan strategia epäonnistuu.

Kysymystyyppi 1 on topiikin houkuttelu, jossa neuvoja tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden nimetä mikä tahansa tätä kiinnostava topiikki. Joskus päästään suoraan puhumaan tulevaisuudesta: asiakas nostaa itse topiikiksi tulevaisuudenpelkonsa. Kysymystyyppissä 2 neuvoja palaa johonkin asiakkaan puheessa esiintyneeseen tai siitä puuttuneeseen, mahdollisesti huolestuttavaan asiaan. Tyypissä 3 neuvoja topikaalista jonkin asiakkaan edellisen vuoron huoleen viittaavan teeman, jolloin asiakas voi jälleen omassa vuorossaan eksplikoida huolensa. Viimein tyyppiä 4, hypoteettisia kysymyksiä, käytetään rakentamaan kuvitelma sairauden ja kuoleman maailmasta. Näitä hypoteettisia kysymyksiä neuvonnoissa on pakko esittää, ne ovat työkalu tulevaisuudessa odottavien vaikeiden asioiden käsittelyyn. Sopiva paikka hypoteettisille kysymyksille voi siis syntyä kolmen ensimmäisen kysymystyyppin kautta, tai niille voi avautua paikka jotenkin muuten. Hypoteettiset kysymykset ovat kaikkein pakottavin kysymystyyppi siinä mielessä, että kolmessa muussa tyypissä neuvoja tarjoaa asiakkaalle itselleen mahdollisuuden nimetä pelkojaan ja huoliaan, kun taas hypoteettisissa kysymyksissä neuvoja itse tuottaa kuvauksen vihamielisestä tulevaisuuden maailmasta ja kehottaa asiakasta tutkimaan elämäänsä tuossa kuvitteellisessa maailmassa. Hypoteettista kysymystä ei kuitenkaan voi esittää tuulesta temmattuna, vaan osallistujien on täytynyt luoda sille otollinen maaperä — edeltävästä puheesta täytyy löytyä vaikka epämääräinenkin viittaus asiakkaan tulevaisuuteen tai pelkoihin.

Hypoteettisen kysymyksen muotoilu on tärkeä. Neuvoja esittää kysymyksessä aina kuvauksen hypoteettisesta asiantilasta (»jos testitulos on positiivinen»; »kuvitellaan, että sairastuisit») ja kutsuu asiakkaan sitten pohtimaan jotakin suhteessa tuohon asiantilaan. Neuvoja esittää hypoteettisen kuvauksen konditionaalisenä, vieläpä konditionaalisuutta erityisesti korostaen (»me emme voi sanoa ettekä te voi sanoa»; »en sano, että hän on kuolemassa mutta jos hän olisi»). Kuvaus esitetään usein myös »ylyleistyksenä», jossa uhkaava tulevaisuus esitetään kaikkia ihmisiä mahdollisesti kohtaavana (»kuka tahansa meistä voi kuolla onnettomuudessa tai jossain, mutta...»). Konditionaalit ja yleistyksen vähentävät kysymyksen uhkaavuutta. Ne merkitsevät kuvatun maailman hypoteettiseksi fantasia-maailmaksi ja saavat asiakkaat vastaamaan kysymykseen ajattelematta, että kuvatut tapahtumat todella tapahtuisivat. Neuvon kysymykseen on vaikea kieltäytyä vastaamasta, koska ne lopulta on merkitty vain hypoteettisiksi.

Toisaalta hypoteettinen maailma on kuitenkin mahdollinen. Sanomalla »en sano, että hän kuolee» terapeutti tarkoittaa, että asiakas voi kuollakin. Hypoteettisilla kysymyksillä onkin kaksoistehtävä: keskustelullisen vuorovaikutuksen tasolla ne helpottavat tulevaisuudesta ja vaikeista aiheista puhumista, ja kuitenkin ne osoittavat näiden kuvitteellisiksi merkittyjen tulevaisuuden tapahtumien myös voivan todella tapahtua. Kysymysten merkitseminen hypoteettisiksi ratkaisee myös neuvon kaksoisroolista syntyvän ristiriidan. Neuvot ovat yhtä aikaa sekä AIDS-neuvon tyypillisen sosiaalisen ja psykologisen työn asiantuntijoita että osa lääketieteellistä ryhmää — jopa itse lääkäreitä. Lääketieteellisen ryhmän jäsenenä neuvon maalaamat tulevaisuuden kuvat olisi helppo kuulla sairauden ennusteena. Kysymysten maailman merkit-

seminen hypoteettiseksi estää tällaisen implikaation. Hypoteettisilla kysymyksillä toisaalta estetään implikaatiot prognoosista ja toisaalta voidaan implikoida kipeätkin tulevaisuuden näkymät mahdollisiksi.

LOPUKSI

Peräkylän tutkimus nojaa keskustelunanalyysin periaatteiden mukaisesti vahvasti empiirisen aineiston analyysiin. Tässä on esimerkkien laajuuden vuoksi esitelty ainoastaan aineistoanalyysistä nousseet tutkimustulokset. AIDS-neuvonnan aineisto-esimerkkejä löytyy myös suomeksi glossattuna Keskustelunanalyysin perusteet -kirjasta (Peräkylä 1997).

»AIDS counselling» on tutkimus epä-

muodollisesta institutionaalisesta keskustelusta. Se osoittaa, mitkä vuorovaikutuskeinot palvelevat AIDS-neuvonnan institutionaalisia tehtäviä ja Milanon koulukunnan perhesysteemiteorian ideoita ja mitä piileviä vuorovaikutuksellisia mahdollisuuksia perhesysteemiteorian tekniikoilla on. ■

MIA HALONEN

Sähköposti: *Mia@Stakes.Fi*

LÄHDE

PERÄKYLÄ, ANSSI 1997: Institutionaalinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), Keskustelunanalyysin perusteet s. 177–203. Vastapaino, Tampere.

SUOMI TOISENA KIELENÄ -TUTKIMUSTA OULUSSA

Suomenoppijan kieli tutkimuskohteena. Toimittaneet Helena Sulkala & Minna Zaman-Zadeh. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 5. Oulu 1996. 232 s. ISBN 951-42-4508-3.

HELENA SULKALA ja MINNA ZAMAN-ZADEH ovat toimittaneet artikkelikokoelman, jossa tarkastellaan suomea toisena ja vieraana kielenä. Kokoelman kymmenen artikkelia on sijoitettu kolmen alaosikon alle: Suomi toisena ja vieraana kielenä virolaisilla, Kohti sujuvaa suomea ja Oppimateriaali tutkimuskohteena. Ensimmäisen ja viimeisen osan artikkelit ovat temaattisesti yhtenäisiä. Suurin osa artikkeleista perustuu joko tekeillä oleviin tai valmiisiin pro gradu -tutkielmiin. Osa niistä on tutkimusten tekijöiden itsensä muokkamia, osan on kirjoittanut työn pohjalta joku muu.

Suomi toisena ja vieraana kielenä virolaisilla -osan artikkelit liittyvät Oulun yli-

opiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksessa käynnissä olevaan suomalais-virolaiseen tutkimushankkeeseen. LEENA NISSILÄN avausartikkeli tarkastelee tiiviin katsauksenomaisesti Virossa annettavan suomen kielen opetuksen ja tutkimuksen kehitystä ja niiden nykytilaa. Artikkelissa on myös lyhyesti esitelty virolaisille tarkoitettuja suomen kielen oppikirjoja ja kielioppeja, virolaisten laatimia virolais-suomalais-virolaisia yleisanakirjoja ja erityisalojen sanastoja.

Ensimmäisen osan kolme muuta artikkelia käsittelevät virolaisten suomenoppimista. OUTI-MARIA KULTALAHTI tarkastelee viiden aikuisen virolaisen Suomessa asuvan suomenoppijan kielenoppimisvai-